

ZÁKLADNÉ ETICKÉ POSTOJE V ŽIVOTE OSOBY, KOMUNITY A SPOLOČNOSTI V KONTEXTE ENCYKLIKY *LAUDATO SI* PÁPEŽA FRANTIŠKA

Michal Valčo

Abstrakt. Encyklika pápeža Františka *Laudato si* nielen upozorňuje na naliehavé problémy ľudstva, ale načrtáva aj cestu vpred, súčasťou ktorej nevyhnutne musí byť aktívne počúvanie v rámci poctivého dialógu zúčastnených strán. Len zámerný, poctivý a trvalý dialóg náboženských a svetských aktérov spoločenského diania môže priniesť adekvátne pochopenie súčasného stavu ľudského globálneho spoločenstva na lokálnej aj medzinárodnej úrovni a zároveň uvedenie si naliehavosti kultivovať novú víziu a étos v líniiach „integrálnej ekológie“ v záujme trvalo-udržateľného rozvoja a života na Zemi. Práve židovsko-kresťanská tradícia sa javí ako vhodný základ pre kultiváciu konštruktívneho, prosociálneho, ekologicky zodpovedného konania. Táto tradícia poukazuje na kultúrne a náboženské korene morálky, vyrastajúce z naratívneho chápania reality, pričom jej morálne pravidlá pramenia z vnútorných hodnôt človeka a sú aktualizované v konkrétnych cnostiach pre dobro celého spoločenstva. Adekvátnym kontextom pre vznik a praktizovanie novej, socio-ekologickej identity človeka je reálne existujúca kresťanská komunita, ktorá zdieľa a stelesňuje spoločné metanaratívum a odvodzuje z neho svoju víziu života a životný étos.

Abstract. Foundational Ethical Attitudes in the life of a person, community, and society in the context of Pope Francis' Encyclical *Laudato si*. Pope Francis' Encyclical *Laudato si* not only points out acute problems of humanity but also delineates a way forward, part of which must necessarily be active listening within an honest dialogue of participating actors. Only an intentional, honest, and continuous dialogue of religious and secular entities of social discourse may bring about an adequate understanding of the contemporary state of human global community on local as well as international levels and, at the same time, a realization of the acute nature of our need to cultivate a new vision and ethos in line with “integral ecology” with the goal of sustainable development and life on Earth. The Judeo-Christian tradition appears to be a suitable foundation for the cultivation of a constructive, prosocial, ecologically responsible behavior. This tradition points out the cultural and religious roots of morality, growing out of a narrative understanding of reality. Its moral norms originate from the internal values of a human and are actualized in concrete virtues for the benefit and wellbeing of the whole human community. A real, historic Christian community that shares and embodies a common metanarrative and derives from it its vision of life and life-ethos constitutes an adequate context for the emergence and practical enactment of the new, socio-ecological identity of a human person.

Kritické otázky

Encyklika pápeža Františka *Laudato si* prichádza do sveta, ktorý čelí náročným výzvam globálneho charakteru. Tieto výzvy odrážajú napätie v rovine sociálnej, ekonomickej, politickej aj environmentálnej, avšak aj napriek svojej rozmanitosti sa stretávajú v základnej kríze – kríze hodnôt. Encyklika pomenúva naliehavé problémy súčasnosti, ale nerobí tak s cieľom jednostranne kritizovať. Skôr apeluje na hlboké, ekologické aj sociálne „prebudenie sa“ a pozýva k dialógu s cieľom nájsť adekvátne riešenia pre trvalo-udržateľný (sociálne aj environmentálne) rozvoj ľudského spoločenstva.

Františkove otázky hneď v úvode encykliky naozaj vyznievajú mimoriadne trizvo a naliehavo. Ako je vôbec možné, že naša spoločná snaha budovať lepšiu budúcnosť neberie do úvahy „krízu životného prostredia a utrpenie vylúčených“? (František 2015, s. 13) Prečo je stále tak mnoho ľudí (medzi veriacimi aj neveriacimi), ktorí popierajú existenciu tohto problému, alebo žijú v nezaujme, či v „pohodlnej rezignácii alebo [...] v slepej dôvere v technické riešenia?“ (František 2015, s. 14) Ako dlho sa ešte budeme prizerať rastu „ekologického dlhu“ (František 2015, s. 51), ktorý krajiny severu vytvárajú voči krajinám juhu a ktorý terajšie generácie tvoria pre generácie budúce? Prečo víťazí logika prílišného zdôrazňovania efektívnosti a momentálneho osohu (František 2015, s. 182) a prečo sa „mnohí z tých, ktorí majú v rukách viac zdrojov a politickú alebo ekonomickú moc, [...] sústreďujú najmä na maskovanie problémov alebo ukrývanie ich príznakov...“ (František 2015, s. 26)? Ako je možné, že sa vieme tak málo brániť ideologickým zneužitiam environmentálnych tém (František 2015, s. 188), že aj mnohé dobré riešenia sú znehodnotené korupciou (František 2015, s. 182)? Aký svet chceme zanechať tým, „ktorí prídu po nás, deťom, ktoré vyrastajú“ (František 2015, s. 160)?

Je evidentné, že niečo tu škripe; niečo nie je v poriadku s naším základným postojom k životu a vôbec k realite ako takej. Ľudstvo potrebuje prežiť „ekologické obrátenie“ (František 2015, s. 216 – 221), ak nás budúce generácie nemajú preklínať ako tých, ktorí zničili náš spoločný domov. Nemožno uniknúť naliehavej výzve „chrániť náš spoločný domov“ a starať sa o „zjednotenie celej ľudskej rodiny v snahe o udržateľný a integrálny rozvoj“ (František 2015, s. 13). Rastúca citlivosť na to, čo sa na našej planéte deje (František 2015, s. 19), sa však často spája s bezradnosťou a niekedy aj rezignáciou na možné riešenia. Naše reakcie sú slabé a nerozhodné, čo len približuje akútnu neodvratnosť prichádzajúcej katastrofy. Akoby tu chýbalo adekvátne kultúrne podhubie, živná pôda, z ktorej by vzrástlo odhodlanie zmeniť životný štýl produkcie a konzumu. Čoraz nalie-

havejšia sa nám javí potreba, ako správne upozorňuje pápež František, „vytvoriť normatívny systém, ktorého súčasťou budú neporušiteľné limity a ktorý zabezpečí ochranu ekosystémov, skôr ako nové formy moci vychádzajúce z technicko-ekonomickej paradigmy napokon zničia nielen politiku, ale aj slobodu a spravodlivosť“, svet ako ho poznáme (František 2015, s. 53).

Výzvy, ktorým čelíme: niektoré kritické pozorovania

Zložitá spoločenská situácia v postsocialistických krajinách (akou je Slovensko) nevyhnutne vedie ku kladeniu si otázok ohľadom budúcnosti, respektíve perspektívnosti liberálnodemokratického kapitalizmu. Veľká časť sociológov a politológov sa prikláňa k názoru, že tento systém je doposiaľ najlepšou alternatívou voči neofašistickým a novomarxistickým tyraniam – zo socio-ekonomického aj ekologického hľadiska. Hrozba pravicového aj ľavicového extrémizmu v Európe totiž ani zďaleka nie je zažehnaná, rovnako ako z neho vyplývajúca ekonomická, ekologická i morálna devastácia. Vhodnosť a životaschopnosť liberálnodemokratického kapitalizmu však platí len za predpokladu, že budú splnené niektoré kľúčové podmienky. Tým najhlavnejším predpokladom je existencia robustnej kultúry, ktorá si cení dôstojnosť človeka a ľudské práva a má konkrétne, zámerné prostriedky na kultiváciu altruizmu, prosociálnosti a ekologickej zodpovednosti.

Súčasný vývoj však vykazuje skôr eróziu takýchto prostriedkov, ba dokonca aj samotnej odhodlanosti chrániť bazálne hodnoty, na ktorých spoločnosť stojí. Spoločensko-ekonomický systém liberálnej demokracie sa tak posúva nebezpečne blízko priepasti nového typu totalitarizmu, prameniaceho zo zmesi nekontrolovateľného *konsumizmu*, spoločenskej ľahostajnosti (spôsobenej fragmentácii hodnôt aj medziľudských vzťahov) a mediálnej *manipulácie*. Človek – konzument sa sám stáva komoditou v globalizujúcej sa ekonomike a v nejasnej hre marketingových a politických kampaní. Rastúca štrukturálna nerovnováha v ekonomickej dimenzii postupne ochudobňuje strednú triedu – od sily a stability ktorej je celý systém závislý – úplne zbedačuje tých, ktorí už boli chudobní a zanecháva tak pachučť trpkosti a hnevu. Trpkosť a hnev zas na oplátku otvárajú dvere radikálnym riešeniam ľavicových, či pravicových populizmov.

Aj vzdelaní a relatívne dobre zabezpečení ľudia čelia výrazným nebezpečenstvám. Ide predovšetkým o procesy „splošťovania“ a manipulácie s kultúrnymi, ekonomickými, či politickými cieľmi. Pojem „splošťovania“ je chápaný v líniiach Kierkegaardovho používania ako kritika straty existenciálnej hĺbky človeka v kultúre, ktorá je posadnutá priemerovaním (Kierkegaard 1978, s. 84), abstrakciou a sys-

tematizovaním (Kierkegaard 1978, s. 126; porov. Westphal 1996, s. 133). Ľudia sú posmeľovaní, aby svoj čas a svoju energiu venovali riešeniu „praktických otázok“, ktoré im prídu do cesty a stránili sa „nepraktických záležitostí“, akou je duševná, ekologická a duchovná integrita. Tieto zdanlivo menej hmatateľné skutočnosti sa potom pre človeka stávajú čoraz menej zrozumiteľnými a ľudia čoraz intenzívnejšie strácajú prepojenosť so svojím vnútrom, svojím autentickým ja. Tento stav ich následne nabáda ešte viac utekať smerom k „zrozumiteľnejšiemu“ (rozumej: banálnejšiemu) a „skutočnému“ (rozumej: bezprostrednému) svetu ekonomických rozhodnutí a instantného sebauspokojenia (O'Neill 2014). Uzatvára sa tak bludný kruh, v ktorom sú prepojené a vzájomne sa poháňajú ekonomické skutočnosti, ľudské nenásytne (alebo zúfalé) túžby a gniavivé obavy (väčšinou prameniace z nutkavých pocitov neistoty).

Františkova encyklika nám môže poslúžiť ako prorocký náhľad a zdroj inšpirácie pri hodnotení dnešných skutočností. Privedie nás, okrem iného, k nasledovnej naliehavej kritike: súčasné pestovanie a rozvoj liberálnej demokracie v západných krajinách (máme tu na mysli tzv. euro-americkú socio-kultúrnu a ekonomickú tradíciu myslenia) vykazuje známky nestriedneho pôžitkárstva, značnú mieru svojvôle pri stanovovaní svojich kritérií a cieľov a nebezpečné opomínanie kultúrnych a náboženských tradícií, pokiaľ ide o ich konštitutívnu funkciu pri zachovávaní samotného systému liberálnej demokracie a kapitalizmu, ktorého kultiváciu a udržanie si viac-menej všetci prajeme. Zdravý, fungujúci a udržateľný systém spravovania vecí verejných (vrátane jeho ekologickej dimenzie) potrebuje robustnú morálku a súdržnú občiansku spoločnosť. Inak sa môžeme stať svedkami nového milénia, ktorého charakteristickou črtou nebude ľudský pokrok, ale novodobé totalitné režimy, ekonomická mizéria, znásilnené životné prostredie a všadeprítomný konflikt medzi ľuďmi a ľudskými spoločenstvami, poháňaný duchovnou a mravnou biedou. Dobrú štúdiu na túto tému napísal Bojan Žalec, ktorý vo svojej knihe *Genocide, Totalitarianism and Multiculturalism* (2015) upozorňuje na to, že „stalinizmus je príkladom démonskej formy etickej oblasti existencie. Egoistickí, estetickí individualisti musia byť vylúčení, aby spoločnosť mohla byť očistená od negatívnych prvkov a aby mohla napredovať smerom k utópii. Estetická beštia preto útočí na tieň jej budúcnosti a etická beštia zas na tieň jej minulosti. Pre etickú beštiu obetný baránok podvedome reprezentuje nezrelú, egoistickú osobu človeka. Jeho zabitie je v skutočnosti odpoveďou na jej vlastnú neúplnosť a (morálnu) nedokonalosť... Etická beštia sa usiluje vyhnúť sa uvedomeniu si svojej vlastnej hriechnosti, alebo neschopnosti nehrešiť.“ (Žalec 2015, s. 44 - 45).

Potreba poctivého a trvalého dialógu

Cesta vpred začína aj pokračuje dialógom s tými, ktorí zmyšľajú inak o povahe reality a konkrétnych hodnotách. Dialóg, ktorý si nepredstavujeme len ako počiatočný krok v prípravnej fáze zvažovania možných krokov, ale ako nenahraditeľný spôsob, či samotný proces riešenia problémov (František 2015, s. 163 – 164). V dialógu totiž spolu rastieme, spoznávame jeden druhého ako blížneho, ako dôstojnosťou a špecifickými darmi obdarené osoby. V dialógu sa menia nielen názory, ale aj vnútorné postoje a pohnutia srdca; nezískavajú sa len informácie, ale aj nové perspektívy na to, kým som, prečo som tu a v akom svete žijem. V takomto dialógu máme znovu šancu pozrieť sa spolu na bežne zaužívaný názor, že „empirické vedy úplne vysvetlia život, vnútornú podstatu všetkých stvorení a celok reality.“ Prekročenie metodologických hraníc vedy v tomto zmysle by znamenalo, že sa vytratí „estetická citlivosť, poézia a dokonca aj schopnosť rozumu chápať zmysel a účel vecí“ (František 2015, s. 199). V dialógu môžeme naopak predostrieť myšlienku, že „[t]ým, že viera podnecuje obdiv nad tajomstvom stvorenia, rozširuje horizonty rozumu, aby lepšie osvetlila svet, ktorý sa otvára vedeckému bádaniu“ (František 2015, s.199). V každom prípade platí, že vážnosť situácie, v ktorej sme sa zo socio-ekologického hľadiska ocitli, „si od nás všetkých vyžaduje, aby sme mysleli na spoločné dobro a pokračovali v dialógu, ktorý si vyžaduje trpezlivosť, askézu a veľkodušnosť...“ (František 2015, s. 201).

Integrálna ekológia ako komplexné riešenie hlbokého problému

Jedným z hlavných dôvodov, prečo sa rastúca socio-ekologická citlivosť často spája s povrchnými riešeniami, bezradnosťou, či rezignáciou, je neochota vnímať hĺbku a komplexnosť problému. Platí pritom, že „aj tie najlepšie mechanizmy nakoniec zlyhajú, keď chýbajú veľké ciele, hodnoty, humanistické chápanie, schopné dať každej spoločnosti ušľachtilý a veľkorýšový cieľ“ (František 2015, s. 181). Preto pápež František upozorňuje na hlbší koreň problému: „[k]eď sa pýtame na svet, ktorý chceme po sebe zanechať, máme na mysli predovšetkým jeho všeobecné smerovanie, jeho zmysel, jeho hodnoty“ (František 2015, s. 160). Integrálna ekológia pomáha človeku uvedomiť si, že „životné prostredie je jedným z tých dobier, ktoré trhové mechanizmy nie sú schopné primerane chrániť, ani podporovať“ (František 2015, s. 190). Adekvátny prístup nebude mať čisto pragmaticko-technické kontúry, ale pôjde až k podstate ľudskosti, ktorá bude vnímaná vo svojich konštitutívnych vzťahoch k ľudskej spo-

ločnosti, životnému prostrediu a transcendentnému zdroju (a cieľu) svojho bytia. Integrálna ekológia, ktorú ponúka pápež František, obsahuje okrem ekologickej dimenzie aj dimenziu ľudskú a sociálnu (František 2015, s. 137-8), a napokon dimenziu spirituálno-transcendentnú (František 2015, s. 66; 90; 95).

Nová vízia a étos ako predpoklad adekvátnej ekológie bytia

Ľudské spoločenstvo skutočne akútne potrebuje nové chápanie *ekológie bytia* ako nového spôsobu existencie, ktorý chápe a prijíma vzájomnú prepojenosť a interdependenciu ľudského života s jeho životným aj socio-ekonomickým prostredím. Súvisí to s nevyhnutnosťou jasnej artikulácie toho, čo je zmyslom života na zemi a aké sú ciele nášho ľudského úsilia. František v tejto súvislosti formuluje nasledovné otázky: „S akým cieľom sme na tomto svete? Prečo sme sa narodili? Prečo pracujeme a bojujeme? Prečo nás táto zem potrebuje?“ (František 2015, s. 160) Budú našu ľudskosť primárne určovať slová: „Myslím, teda som“? Alebo skôr slová: „Milujem, teda som“? – „Som autonómny, teda som“; alebo: „Starám sa o blížneho, teda som“? Voľba je jasná: ego-centrickosť verzus sústredenie sa na potreby „druhého“; žiarlivá autonómia verzus prirodzená interdependencia (vzájomná prerastenosť, previazanosť) bytia. Z integrálnaj a celostnej *vízie života* vyplývajú hodnoty a stanovené základy spoločenského života. Z tejto integrálnaj a celostnej *vízie života*, ak je ona zhmotnená v kultúrnych a náboženských tradíciách konkrétnych, historických, ľudských komunít, pramení a formuje sa étos, teda morálne postoje a praktiky jednotlivca a ľudských spoločenstiev. *Vízia života* a étos vytvárajú spolu komplexnú, civilizačnú tradíciu myslenia a žitia, ktorá je tým vhodným podhubím pre kultiváciu etiky ako *základného postoja* v živote osoby, komunity a spoločnosti. Ide tu viac ako len o „poskytovanie informácií“, ktoré samo osebe „nedokáže vytvárať návyky. Existencia zákonov a noriem dlhodobo nestačí obmedziť zlé správanie, ... Aby právna norma dosiahla významné a trvalé účinky, je nevyhnutné, aby ju väčšia časť spoločnosti na základe *vhodných motivácií* prijala a reagovala osobnou zmenou. Jedine upevňovanie cností umožní venovať sa ekologickej angažovanosti.“ (František 2015, s. 211)

Židovsko-kresťanská tradícia ako vhodný základ pre novú víziu a étos

Potrebujeme solídny spoločný etický základ, aby sme sa vedeli brániť vlastným zlyhaniam aj manipulácii zo strany všadeprítomných reklám a nebezpečných ideológií. V týchto intenciách zmýšľa aj pá-

pež František: „nijaké technické riešenie, ktoré chcú vedy podať, nebude schopné vyriešiť vážne problémy sveta, ak ľudstvo stratí smer; ak sa zabudne na veľké motivácie, ktoré umožňujú spoločný život, obetu, dobrotu“ (František 2015, s. 200). „Nebude totiž možné angažovať sa vo veľkých veciach len náukou, bez mystiky, ktorá nás oživuje; bez vnútornej hybnej sily, ktorá podnecuje, motivuje, povzbudzuje a dáva zmysel osobnej a spoločenskej činnosti“ (František 2015, s. 216). V tejto súvislosti cituje pápež František aj apoštolskú exhortáciu *Evangelii gaudium*, keď upozorňuje na skutočnosť, že „vo svete sa množia vonkajšie púšte, pretože sa veľmi rozšírili púšte vnútorné“. Preto potom platí, že „ekologická kríza je výzvou na hlbokú vnútornú konverziu“ (František 2015, s. 217). V snahe dosiahnuť to, „aby naša angažovanosť za životné prostredie bola dôslednejšia“, zdôrazňuje encyklika *Laudato si* potrebu „položiť konkrétny základ pre [...] etické a duchovné uvažovanie“ (František 2015, s. 15). Práve o tejto otázke je nevyhnutné viesť poctivý a vytrvalý dialóg. Aká tradícia myslenia, aké naratívum reality bude formovať našu víziu života (hodnoty) a étos (praktizované cnosti)? Pre kresťanov je týmto základom a východiskom židovsko-kresťanská tradícia, ktorá vníma dejiny sveta ako jednotný príbeh, ako rozvinutie Božieho zámeru v Kristu od stvorenia, cez vykúpenie až po završenie stvorenia. Židovsko-kresťanská tradícia, označovaná tiež ako „biblická tradícia“ myslenia, prináša pozoruhodné dôrazy aj do dnešného etického diskurzu.

V prvom rade je tu myšlienka, že stvorený svet nie je súčasťou božstva, a preto ho netreba uctievať (František 2015, s. 90), ani sa ho báť; nie je ani kurióznym produktom náhody; ani nechceným, vedľajším produktom zápasu božských síl; ani materiálnym väzením duchovnej, božskej podstaty človeka; ani menejcenným, porušeným doplnkom dokonalého sveta ideí – ale dobrým darom tvorivej a slobodnej lásky Stvoriteľa. Tento svet, s jeho komplikovanou históriou a krehkou rovnováhou, niekto chcel. Celé dejiny kozmu možno z tejto perspektívy vnímať ako cielené odvíjanie sa Božieho zámeru tvoriť, zmieriť a obnoviť všetko stvorenie do jeho pôvodne zamýšľanej nádhery a slávy. Človek je do sveta postavený ako Boží partner s výsadbým postavením, ktoré so sebou prináša aj „obrovskú zodpovednosť“ (František 2015, s. 90). Je stvorený ako bytosť, ktorá žije, dozrieva a realizuje svoj potenciál vo vzťahoch so Stvoriteľom, blíznym a prírodou, a tieto vzťahy ho aj vnútorne konštituuju ako slobodnú osobnosť (v zmysle „relačného subjektu“). Ako taký je človek schopný vnímať svoju vnútornú jednotu „s ostatnými bytosťami prírody“, a to za predpokladu, že mu v srdci nechýba „neha, súcit a starosť o druhých ľudí“ (František 2015, s. 91). Tu je dôležité si všimnúť, že

ľudia boli stvorení z toho istého „materiálu“ ako všetky ostatné tvory (Gen 2, 19)! Pápež František nám pripomína, že aj my „sme zo zeme“ (František 2015, s. 2). „Živými bytosťami“ (*nefeš chajjá*) sa stávajú po prijatí „dychu života“ (Gen 2, 7) od Stvoriteľa. Človek teda nie je jedinečný svojou telesnou stavbou či múdrosťou, ale skutočnosťou, že ako jediná stvorená bytosť je nositeľom Božieho obrazu (*imago Dei*) – Boh Stvoriteľ má preň špeciálne poslanie. „Poslaním človeka je zjaviť veľké mystérium Božieho zámeru“ (Maxim Confessor 1863, s. 1304). Toto je téza Maxima Confessora, ktorý potom pokračuje myšlienkou, že „človek pôvodne nemal byť rozdelený na mužské a ženské pohlavie, ako je tomu teraz...“ Táto pôvodne neželaná „rozdelenosť“ však môže byť prekonaná „tým, že (človek) poznáva vnútorné princípy, podľa ktorých všetko existuje.“ (Maxim Confessor 1863, s. 1305 – 1312) V človeku má stvorenie rásť k jednote so svojim Stvoriteľom. Poslaním človeka je samého seba a celé stvorenie podriaďiť Božej vôli, a tak naplniť Boží stvoriteľský zámer. Svoju slobodu a autonómnosť (osoby) má človek paradoxne uskutočniť tým, že sa podriadi vóli svojho Tvorcu (Valčo a i. 2013, s. 110). Konečným cieľom sveta prírody v tomto fascinujúcom príbehu potom nie je uspokojenie ľudských potrieb či túžob, ale plnosť jeho oslávenia v Bohu, ktorý je spoločným cieľom všetkého (František 2015, s. 83).

Fragmentovanej kultúre, ktorá pomaly stráca jasnú víziu svojho smerovania a ktorá sa už nedokáže orientovať v základných ľudských hodnotách, môže táto židovsko-kresťanská tradícia ponúknuť celistvé ponímanie reality, zmysluplný príbeh (metapríbeh), ktorý má svoj začiatok aj svoj koniec a ktorý dáva zmysel ľudskému snaženiu, obetovaniu sa a aj utrpeniu. Môže jej ponúknuť triezvo pozitívny pohľad na realitu tohto sveta, ktorý tento svet ani neglorifikuje, ani nezatraca, ale objíma a prijíma ako dar od Stvoriteľa, za ktorý preberá pred Bohom zodpovednosť (Valčo 2006). Práve preto, že tento svet má svoj príbeh a má svoj konečný cieľ; práve kvôli tomu, že do príbehu tohto sveta slobodne vstupuje Stvoriteľ v tele Ježiša z Nazareta, má zmysel zápasíť o lásku, krásu, dobro, spravodlivosť, ekologickú empatiu a zodpovednosť a všetky ostatné morálne hodnoty a cnosti, vyplývajúce z integrálnej ekológie. Ak človek „bude mať odvahu tak konať, bude môcť znova rozpoznať dôstojnosť, ktorú mu dal Boh ako osobe a v dejinách zanechá po sebe svedectvo veľkodušnej zodpovednosti“ (František 2015, s. 181).

Spôsob kultivácie integrálnej ekológie

Čo môžeme urobiť pre to, aby princípy integrálnej ekológie neostali len vonkajším zoznamom nových pravidiel života, ale stali sa

vnútorným postojom ľudí, komunít a spoločnosti? Potrebujeme si v poctivom dialógu so všetkými partnermi, ochotnými diskutovať, s novou naliehavosťou klásť otázku: či má realita, v ktorej žijeme, naratívny charakter?; či žijeme v zmysluplnom príbehu?; či sme jeho bytostnou súčasťou, alebo len turistami, či nešťastnými cudzincami, ktorí hodujú, kým je z čoho a potom hľadajú cestu von?

Ak naša spoločnosť chce nasmerovať ľudskú kreativitu (či kreatívnu slobodu ľudského génia) ku konštruktívnemu, prosociálnemu, ekologicky zodpovednému konaniu, potrebuje nanovo rozvinúť a cieľavedome posilňovať kultúrne a náboženské korene morálky, vyrastajúce z naratívneho chápania reality. Toto sa však nedá dosiahnuť konaním zhora, to jest nanútením nejakého systému hodnôt a trestaním ľudí v prípade ich neposlušnosti. Takáto pozlátko konformity nelieči koreň problému a nakoniec prinesie len trpké ovocie. K tomu, aby sa zo zákonnej normy stal skutočný, internalizovaný, morálny imperatív, vyrastajúci z vnútorných hodnôt človeka a aktualizovaný v konkrétnych cnostiach, vedie dlhý a náročný proces.

Morálne a duchovné postoje a hodnoty sú integrálnou súčasťou ľudských komunít a ako také sú nevyhnutne (z definície) spoločensky stelesnené. V takom prípade ale možno cnosti chápať primárne v zmysle ich vzťahu ku konkrétnej historickej komunite, v ktorej vznikajú a sú cielene kultivované. MacIntyre vo svojej knihe *After Virtue* preto zdôrazňuje, že ak chceme porozumieť, kým sme, musíme si uvedomiť, odkiaľ prichádzame, ako výsledok živej, historickej tradície: „Začína sa tu vynárať centrálna téza: svojim konaním a práxou, ako aj vo svojich fiktívnych predstavách, je človek v podstate zvieratom, ktoré rozpráva príbehy. Nie je ním esenciálne, ale prostredníctvom svojej vlastnej histórie sa stáva rozprávačom príbehov, ktoré ašpirujú k pravde“ (MacIntyre 2007, s. 216). Človek, ako individuálny subjekt, je formovaný (alebo deformovaný) svojou účasťou v ľudskom spoločenstve. V protiklade k predstave, že človek je autonómnou monádou, je tu zdôraznená skutočnosť, že každý človek je obdarený istým „morálnym východiskom“ alebo „počiatočným základom“, ktorý ho smeruje k určitým cieľom a praktikám a prečo od iných cieľov a praktík. Mimoriadne dôležité je to, aby si človek uvedomil to špecifické, tradičné naratívum, ktoré do veľkej miery konštituuje jeho identitu a aby potom pokračoval v morálnom a filozofickom dôvodení v prospech tých „dobier, ktoré tvoria onú tradíciu“. MacIntyre na túto tému ponúka nasledovné myšlienky: „Z toho vyplýva, že to, čo je dobré pre mňa, musí byť dobré pre toho, kto žije v týchto rolách. Z histórie mojej rodiny, môjho mesta, môjho kmeňa, môjho národa preberám do dedičstva rôzne podľžnosti, pozostalosti, oprávnené očakávania a záväzky. Tieto veci konštituuju danosť

môjho života, moje morálne východisko... Živá tradícia je potom historicky sa odvíjajúce, spoločensky stelesnené dôvodenie, t. j. dôvodenie presne o tých dobrách, ktoré konštituujú danú tradíciu.“ (MacIntyre 2007, s. 220 - 222)

Z kresťanského hľadiska ide o tradíciu zvestovania a liturgického slávenia tajomstva Božej prítomnosti v Cirkvi; o aktualizáciu Kristovej prítomnosti v aktoch milosrdenstva, odpustenia a zmiernenia v medziľudských vzťahoch a v zodpovednom prístupe k celkovej ekológii bytia v stvorenom svete. Nie subjektívne, osobné skúsenosti, ale historickými komunitami stelesnené tradície myslenia (historicky zhmotnené naratíva) konštituujú danosť ľudského života, jeho morálne východisko (Valčo a i. 2015). Aby toto morálne východisko bolo konštruktívne, musí existovať „vedomie spoločného pôvodu, vzájomnej príslušnosti a budúcnosti zdieľanej všetkými“, ktoré umožní „rozvoj nových presvedčení, nových životných postojov a štýlov“ (František 2015, s. 202).

To, čo vidíme v ére ekonomického, ale i kultúrneho globalizmu, je náhľadnosť výberu a nestálosť ľudí ohľadom ich príslušnosti k stelesneným tradíciám. Tento vysoko selektívny prístup sa snaží z mozaiky rôznych kultúrnych, politických a náboženských tradícií postulovať si vlastné morálne východisko. „V tomto horizonte neexistuje ani skutočné spoločné dobro.“ (František 2015, s. 204) Výsledkom je vykorenenosť človeka, plynúca z jeho fragmentovanej identity; nestálosť a nedôslednosť v jeho postojoch a rozhodovaní; selektívna lojalnosť k spoločenským skupinám a stanoveným princípom; necitlivosť alebo bezradnosť v súvislosti s ekologickými a sociálnymi výzvami, atď. „Máme priveľa prostriedkov pre primálo cieľov, aj to pokrivených.“ (František 2015, s. 203) Takýto človek po dosiahnutí istého stupňa nespokojnosti a frustrácie sa stáva ľahkou obeťou manipulatívnych, radikálnych naratív (rasistických, nacionalistických, náboženských, politických), ktoré realitu jeho rozdrobeného života postavia do nového, naratívneho rámca, čím človeku poskytnú cieľ a zmysel života. „Predsa však nie je všetko stratené, pretože ľudia, ktorí sú schopní upadnúť do extrému, sa vedú aj prekonať, znova sa rozhodnúť pre dobro a obrodiť sa bez ohľadu na akúkoľvek spoločenskú alebo psychologickú podmienenosť... Neexistujú systémy, ktoré by úplne anulovali otvorenosť pre dobro, pravdu a krásu, ani schopnosť reagovať, ktoré Boh neustále podnecuje v hĺbke našich sŕdc.“ (František 2015, s. 205)

Neschopnosť alebo nechota rozlišovať tento nedostatok naratívnej a kolektívnej identity a nedostatočná zapojenosť do života a diania historicky stelesnenej tradície stojí v pozadí značnej časti ľudskej ľahostajnosti a zlyhania. Chýba tu totiž osobná, existenciálna hĺbka

jednotlivca, ktorá by bola v dialektickom vzťahu s jeho/jej aktívnou angažovanosťou (intenzívnym napojením) v komunite (v prípade kresťanov je to komunita viery, ktorá prijíma svoju identitu od prítomného Krista cez slovo evanjelia). Jediným skutočne adekvátnym kontextom pre vznik a praktizovanie novej socio-ekologickej identity človeka je reálne existujúca komunita, ktorá zdieľa spoločné meta-naratívum a odvodzuje z neho svoju víziu života a životný étos. Práve cielená a robustná kultivácia morálneho charakteru človeka a jeho náboženskej identity ostáva aj v čase globálnej krízy (a znej prameňiacej fragmentácie hodnôt) základným, konštitutívnym faktorom kultúrno-civilizačného vývoja súčasnosti (Hajko 2003, s. 35). Vízia a étos musia byť následne existenciálne zvnútornené ľudskými subjektmi, ktorí zabezpečujú pokračovanie trvania tradičného naratíva. Vnútoraná zmena postojov a „životných štýlov“ rastúceho počtu jednotlivcov „by mohla postupne vyvinúť zdravý tlak na tých, ktorí majú v rukách politickú, ekonomickú a sociálnu moc“ (František 2015, s. 206). Pritom však platí, že na „sociálne problémy sa odpovedá komunitnými sieťami, nielen jednoduchým súčtom individuálnych dohier...“ (František 2015, s. 219) Ešte účinnejšiu a trvalejšiu socio-ekologickú konverziu dosiahneme vtedy, ak sa v potrebnom prerode a dozrievaní integrálne ekologických postojov budeme môcť oprieť o zdravé rodiny ako „sídla kultúry života“ (František 2015, s. 213). Práve tento kontext najúčinnejším spôsobom napomáha rozvoju základného postoja interdependencie a „sebatranscendencie, ktorý rozbíja izolované a egocentrické vedomie, je koreňom, ktorý umožňuje starostlivosť o druhých a o životné prostredie a z ktorého vyrastá morálna reakcia, nevyhnutná na uvažovanie o dosahu, ktorý má každý čin a každé osobné rozhodnutie na naše okolie“ (František 2015, s. 208).

Na záver možno už len vysloviť pranie, aby nás naša vlastná, osobná „ekologická konverzia“ viedla „k rozvíjaniu kreativity a nadšenia“. Práve takáto konverzia by nám mohla pomôcť vyriešiť „drámy sveta“ (František 2015, s. 220) a nájsť zmysel a hlboké sebauspokojenie v slobode lásky k prírode a k blížnemu.

Literatúra

FRANTIŠEK (2015): *Laudato si: o starostlivosti o náš spoločný domov*. Trnava, Spolok sv. Vojtecha.

HAJKO, D. (2003): K premenám civilizačno-kultúrnych hodnôt v období globalizácie. V: Gálik, S. (ed.): *Hodnotové aspekty súčasného sveta. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci 5. úročného stretnutia SFZ v dňoch 18. – 19. septembra 2003 v Nitre*. Nitra, FF UKF.

KIERKEGAARD, S. (1978): *Two Ages: The Age of Revolution and the Present Age. A Literary Review*, preložili Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, Princeton University Press.

MACINTYRE, A. (2007): *After Virtue. A Study in Moral Theory*. 3rd. Edition. Notre Dame, University of Notre Dame Press.

MAXIM CONFESSOR (1863): *Ambiguorum Liber sive de variis difficilibus locis*[...]. V: Migne, J. P. (ed.): *Patrologia cursus completus Graecae*, zväzok 91, Paříž, s. 1031 – 1417.

O'NEILL, B. (2014): Cast Aside: Boredom, Downward Mobility, and Homelessness in Post-Communist Bucharest. V: *Cultural Anthropology*, roč. 29, č. 1, s. 8 – 31.

VALČO, M. (2006): Holistické ponímanie výchovno-vzdelávacieho procesu a jeho potenciál k motivácii študentov. V: *Acta humanica : Kontexty edukačných vied v dimenziách informačnej spoločnosti*, roč. 3, č. 3, s. 128 – 138.

VALČO, M., KRÁLIK, R., VALČOVÁ, K. (2013): *Od stvorenia k vykúpeniu: kapitoly z evanjelickej vierouky a kresťanskej etiky, časť I*. Ljubljana, KUD Apokalipsa.

VALČO, M., KRÁLIK, R., BARRETT, L. (2015): Moral implications of Augustine's philosophical and spiritual journey in his Confessiones, s. 104 – 106. V: *Communications : scientific letters of the University of Žilina*, roč. 17, č. 2, s. 103 – 108.

WESTPHAL, M. (1996): *Becoming a Self: A Reading of Kierkegaard's Concluding Unscientific Postscript*. West Lafayette, Purdue University Press.

ŽALEC, B. (2015): *Genocide, Totalitarianism and Multiculturalism: Perspectives in the Light of Solidary Personalism*. Berlin, LitVerlag.

*Doc. PhDr. Michal Valčo, PhD.
Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta humanitných vied
Univerzitná 1, 010 26 Žilina
michal.valco@fhv.uniza.sk*

Doc. PhDr. Michal Valčo, PhD., je vedúcim Katedry náboženských štúdií na Fakulte humanitných vied ŽU v Žiline. Vyučuje predmety systematickej teológie, kresťanských dejín a dejín filozofie. Jeho súčasným stredobodom záujmu je teológia a filozofia náboženstva S. Kierkegaard a D. Bonhoeffera. Je autorom a spoluautorom štyroch monografií a mnohých vedeckých vedeckých štúdií doma i v zahraničí. Absolvoval výskumné pobyty v Cambridge, UK a v Roanoke, VA, USA, kde v roku 2012/13 pôsobil ako hosťujúci profesor. Je členom Európskej akadémie vied a umení, Toronto Kierkegaard Circle (Kanada) a niekoľkých ďalších výskumných organizácií.